

Papenberg, een hok in Castricum

door A. L. J. van IJendoorn

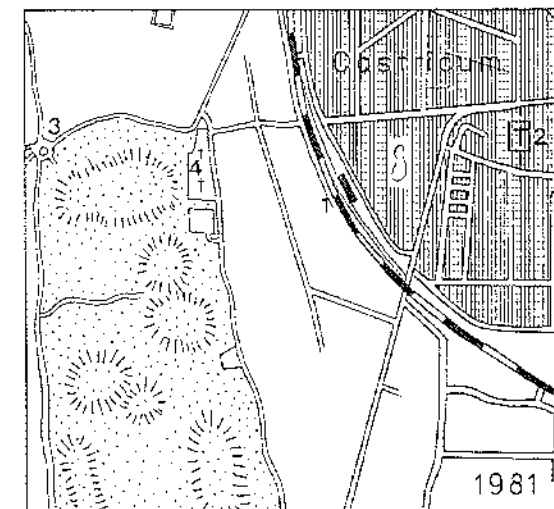
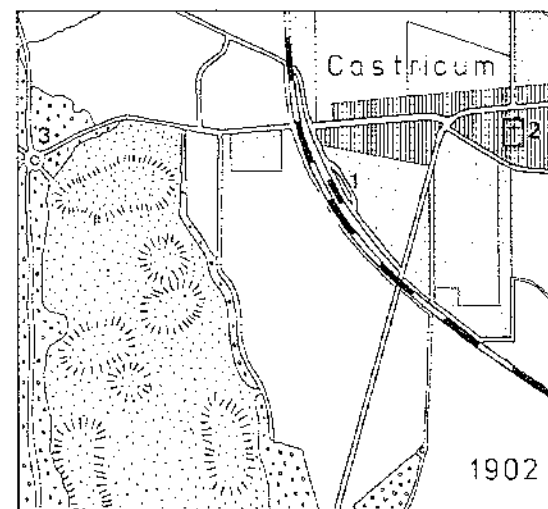
In 1979 en 1980 inventariseerde ik een kilometer-hok in de gemeente Castricum op hogere planten, op dezelfde wijze als waarop ik eerder een hok in Bakkum-Noord had onderzocht (Natura, mei 1980). Net als toen zocht ik een vierkante kilometer uit waarvan ik vermoedde dat het een 'rijk' hok zou kunnen zijn. Bij het bekijken van de topografische kaart (blad 19, schaal 1:50.000, Alkmaar-West) vond ik het hok waarin het grootste deel van de Papenberg lag erg aantrekkelijk. In deze vierkante kilometer - volgens de methode Mennema (1971) aangeduid met de cijfercombinatie 19.42.41 - bevonden zich namelijk het grootste deel van de Papenberg met een strook binnenduïnbos erbij, voorts wat bollenvelden en groentetuinen daar ten noorden en oosten van, verder het stationsemplacement en een klein deel van de bebouwde kom. Ook lagen er in dit hok twee begraafplaatsen, een oude bij de hervormde kerk en een nieuwe, 'Onderlangs', aan de voet van het Papenberg-duin. In het zuidoosten viel bovendien nog een klein stukje poldergebied met overwegend bollencultuur en een stuk spoorloot binnen de gestelde grenzen. Een hok met zo'n variatie in bodembedekking en -gebruik, gelegen op de grens van Duin- en Haf-district, moest wel veel interessante wilde planten bevatten. Dit vermoeden bleek juist. Ik vond er in die twee jaren niet minder dan 368 soorten die officieel deel uitmaken van de Nederlandse flora en bovendien nog 22 verwilderde sierplanten, waardoor het hoge totaal op 390 soorten kwam.

De Papenberg en het omliggende duingebied

Iedere Castricummer kent de Papenberg, het 31 meter hoge uitkijksduin ten westen van het NS-station. Deze 'hooge mooi belijnde duingroep, die u uit den trein al zoo verleidelijk tot beklimmen lokte' werd in 1906 al enthousiast beschreven door E. Heimans in zijn boekje 'Met kijker en bus'. Hij schreef ook hoe je er gemakkelijk kon komen: 'Als ik in den voorzomer eens heerlijk en op mijn gemak langs en door mooie duinen wil zwerven, spoor ik naar Castricum. Ik kan ieder aanraden dat ook eens te doen. Sla voorbij het station dadelijk links om, neem den eersten overweg den besten aan den Alkmaarschen kant en houdt voortdurend links'.

Het duinmassief van de Papenberg is volgens Bakker, Klijn en Zadelhoff (1979) een zogenaamd loopduin. Bij het ontstaan van een dergelijke duin-

vorm heeft de wind eerst vat gekregen op vrijwel onbegroeide zandmassa's die aan het stuiven zijn gegaan. Ten westen van de Papenberg ligt dus nu de zogenaamde 'loopduinvlakte', een soort uitblazingsvallei die na het passeren der zandmassa's achterbleef. Dit is het nu met loofbos en naaldhout bedekte gebied der Russenbergen en het duin daarachter. Bakker c.s. schrijven verder over deze loopduinen: 'Er ontstaan vrij grote, vaak ook geïsoleerde duinen met een flauwe, egale loefhelling en een steile lijzijde. In vroeger eeuwen hebben zich vaak vele kale zandmassa's voortgestooven, waardoor reeksen van loopduinen groeiden die nu de binnenduïnranden vormen', zoals dat ook hier in Castricum het geval is. Volgens Jelles (1968) kwam zo'n 200 jaar geleden de postweg van Haarlem naar Alkmaar onder Castricum nog in gevaar door de verstuiwing der duinen. De regenten van Castricum hadden destijds geen geld voor de vastlegging der zandmassa's en dus besloten de Staten van Holland de postweg maar op 's lands kosten te laten omleggen en verbeteren. Dit werk werd in 1785 aanbesteed. Maar zelfs na de Franse tijd, omstreeks 1830, bedreigden 'rauwe hoge duinen' nog de straatweg en de aan de binnenduïnrand grenzende gronden der bevolking. In het begin van deze eeuw was de Papenberg volgens Heimans nog 'niet sterk bewassen'. 'De helling evenwel (die naar 't station is gekeerd) is onderaan geheel verscholen in een dichten kring van hoog geboomte en struikgewas'. En dat is nog steeds het geval. Bij raadpleging van de landschapsecologische kaart van Bakker, Klijn en Zadelhoff blijkt dat deze duinenreeks uiteraard van nature droog is en kalkovergangen vertoont. Hun vegetatiekarakteristiek luidt kort: 'duingrasland met meidoorn- en ander struweel en eikenbosjes'. De grondwaterstand is volgens hun hydrologische facetkaart in dit gebied door een complex van oorzaken maar matig gedaald (0,5 tot 1 meter). Doig (1964) karakteriseert dit duingebied met de term Rkb-landschap, waarbij de R staat voor *Rubus* (braam), de k voor *Koeleria* (fakkelgras) en de b voor *Berberis* (zuurbes). 'Dit landschap', zo schrijft hij, 'treft men slechts zuidwestelijk van Castricum aan. Het onderscheidt zich door een aan de oppervlakte iets geringere kalkrijkdom en een duidelijk meer open (op de hoge hellingen en toppen) respectievelijk acidifiele (zuurminnende) vegetatie. Het morfologisch meest markante deel is de Papenberg, die sterk lijkt op de hoge duinruggen van het Bloemendaal-

1. Station, 2. Herv. kerk, 3. Kijk-uit, 4. Kerkhof onderlangs.

se Kopje en de Wassenaarse watertoren. Deze Papenberg bestaat uit een bijna zuid-noord gerichte zeer hoge duinrug met een zeer flauwe west- en een zeer steile oosthelling, ...'. Dit Rkb-landschap wordt - voor zover niet bebost - ingenomen door een fraai mozaïek van allerlei Koele-riion-vegetaties (al of niet rijk aan dauwbraam) en struwelen (kruipwilg, duindoorn, meidoorn, ege-lantier, bittere wilg).

Geologisch gezien is het Papenberg-geduinde bijzonder jong: Zoals bekend is dit holocene Jonge Duinen-gebied gevormd na de Romeinse tijd en voor het jaar 1300. Het duinzand dat hier van oorsprong rijk is aan mineralen, vooral aan kalk, is in de loop der tijd plaatselijk min of meer ont-kalkt, o.a. door jarenlange neerslag en voort-schrijdende humusvorming. Dit is natuurlijk van invloed op de vegetaties die zich hier hebben ge-vestigd en ontwikkeld.

De soortenrijkdom is op de hellingen van de Papenberg duidelijk geringer dan in het hok van Bakkum-Noord, dat op meerdere plaatsen kalkrij-ker en vochtiger is. Het is er minder kleurrijk en minder uitbundig. De witte schermen van kleine bevernel en aardkastanje vind je hier niet. De gele verbrem en het roze kruipend stalkruid trof ik evenmin aan. Ook zocht ik tevergeefs naar tril-gras en tandjesgras, naar *Poa bulbosa* (knol-beemdgras) en *Milium scabrum* (ruw gierstgras). Er groeit geen geelhartje en geen glad walstro. De blauwe bremrapen en het duivelsnaaigaren ont-breken ook al in het assortiment. Maar als we langs het flauwe hellende pad de westzijde van de Papenberg beklimmen zien we nog genoeg andere aardige planten staan. De voet van het duin is

daar dicht begroeid met laag geboomte en stru-weel. Je vindt er berk en eik en populier en daar-tussen lijster- en zuurbes, Gelderse roos en kardi-naalsmuts. Ook staat hier een groepje alpenbessen (*Ribes alpina*), brede opgaande struiken met geel-groene bloemtrosjes in april of mei, familie van aai- en kruisbes. Deze *Ribes*, afkomstig uit de bergbossen van Europa, schijnt zich vrij agressief te kunnen gedragen, net als Amerikaanse vogel-kers en rimpelroos (RIN, 1979), maar dat is hier beslist niet het geval.

De zomereiken en berkenbosjes staan ook hoger op, verspreid in onregelmatige patronen. Van de berk vond ik beide soorten, *Betula pendula* en *pubescens* (de ruwe en de zachte berk). Verras-send vind ik hier steeds weer de veelheid der ege-lantieren. De frisse zure appellucht waait je soms tegemoet. De hele zomer door kun je hier genieten van deze fraaie rose inheemse roos en in herfst en winter genieten de vogels van de rode bottels. De tweestijlige meidoorns zijn ook kenmerkend voor het duin, evenals de duindoorns talrijk aanwezig. Die duindoorns staan er niet altijd even florissant bij. Dat hangt wel samen met plaatselijke kalk-armoede van de ondergrond. Op de bovenzijde van de lange duinenreeks staan de bosjes en doornstruwelen in losse verbanden in het droge duingrasland, waarin vooral het duinriet (*Calamagrostis epigejos*) opvalt door zijn lange pluimen. Maar ook de prachtig glanzende zachte haver en de lichte fakkeltjes van *Koeleria cristata* kun je er te zien krijgen. Natuurlijk is er veel helm, vaak weinig vitaal, en op de top van het uitkijk-duin zie je neer op de brede bladeren van de blauwgroene zandhaver. *Elymus arenarius* houdt immers van ruderaal plekjes. Zeldzaam is het wel-

Nachtsilene en schermhavikskruid.

riekende witte Duinroosje. Eerst was ik blij met de vondst van deze sterk gestekelde dwergstruikjes aan de rand van een eikenbosje aan het begin van het pad, maar later zag ik *Rosa pimpinellifolia* toch ook nog op enkele andere plaatsen staan. Vroeg in het voorjaar is het heel plezierig om op door konijnengraverij licht opengestoven plekjes te zoeken naar de lilliputter-plantjes die daar graag groeien. De ruwe vergeet-mij-nietjes en de veldereprijsjes, maar ook de kandelaartjes en de lathyruswikke komen er tot bloei. Dan is het ook de tijd van de kleine veldkers en de vroegeling, de zandraketjes en het zanddoddegras.

Later verschijnen rood en blauwe slangekruiden, bruine hondstongen, samen met brandnetels op de voedselrijke randen van het pad. Breedbladige wespenorchissen, meestal aangevreten door konijnen, komen later in het jaar. Ze staan vaak lichtelijk verborgen onder de lage takken der eiken. Jaren staan ze al heel onopvallend vlak bij een zitbank langs de weg.

De kleine winterpostelein met de sappig-groene schotelbladen onder de witte bloempjes staat veilig verscholen onder de duindoorns, terwijl de asperges juist hun hoge fijne pluimen er boven uit laten waaien.

De driedistel is hier erg schaars, net als de mannetjesereprijs en de stijve ogentroost. Van de laatste, half-parasiet op grassen, vond ik toevallig twee of drie kleine bloeiende plantjes.

Vanaf de top van het uitkijksduin is het uitzicht verrassend, schreef E. Heimans 75 jaar geleden. Toen was het 'naar alle zijden vrij en eindeloos ver'. De 'beurtschippers met volle zeilen' op het Alkmaarder meer en de 'molenwieken van de Zaanstreek' en nog veel meer kon je toen nog zien. Tegenwoordig kijk je er zeker niet 'over heel Noord-Holland heen', maar weids is het uitzicht wel.

Als je niet alleen van het uitzicht maar ook van de plantengroei geniet kun je daar aan je voeten ook de nachtsilenes zien staan aan de rand van een ligusterbegroeiing en soms ook de oorsilene. De walstrobremraap staat er te parasiteren op *Galium verum* en de bitterkruidbremraap op *Pteris hieracioides*, terwijl de kleine ratelaar, een bekende halfparasiet met donkergele bloemen, er eveneens te ontdekken is. Zelfs tussen de stenen groeit er grote wilde tijm, zandmuur en muurpeper. Overal zie je in de zomer de zwavelgele muizen-oortjes en het schermhavikskruid. Graag bewonder ik ook de delicate vleugeltjesbloemen, blauw, rose of wit, maar de blauwe zie ik het meest.

Duinviooltjes zijn niet erg algemeen. Ook het ruig viooltje (*Viola hirta*) is – niet talrijk – op de Papenberg aanwezig. Ik vind ze hier voornamelijk onder de lichte schaduw van wijd uitgegroeide eiketakken samen met o.a. breedbladige wespenorchissen. Ik verbaas me er steeds weer over dat die violen zo groot uitgroeien in de nazomer, na de bloei. Het lijken dan heel andere planten. Ik meende eerst dat *Viola hirta* een zuivere kalkindicator was, maar het is volgens Oberdorfer (1970) toch meer een 'Basenzeiger', waarbij dus niet alleen aan calcium, maar ook aan kalium, magnesium of natrium moet worden gedacht. Er valt nog veel aan *Viola hirta* te ontdekken! Ik verwachtte hier ook *Viola canina*, het hondsviooltje, te vinden. Volgens Oberdorfer is dit viooltje een 'Versauerungs- und Magerkeitszeiger' en dus zocht ik er naar op duidelijk kalkarme plekken. Zulke plekken zijn er genoeg. Daar zie je dan de krakende korstmosveldjes met de borstelige blauwgrijze bolle zoden van het kalkmijdende buntgras. Het hondsviooltje vond ik er echter niet. Ik vind het een boeiend duin, die Papenberg, waar op enkele tientallen meters afstand van elkaar nachtsilenes en buntgraspollen te vinden zijn. Ik ben er nog lang niet op uitgekeken.

'Staat *Anacamptis* nog op de Papenberg?', vroeg C. Sipkes me ruim twee jaar geleden in een brief.

Hondskruid (Anacamptis pyramidalis).

Twee driedistels tussen bramen.

Daar had hij een goede reden voor. Heimans schreef namelijk 75 jaar geleden in zijn opstel over de Papenberg: '... wel groeien er verscheidene zeldzame planten, o.a. de mooie, kleine pyramiden-orchis, maar daar kijkt alleen een plantenkenners naar'. Sipkes' vraag was er mede aanleiding toe dat ik dit hok extra goed ben gaan bekijken. Ik heb intensief naar *Anacamptis pyramidalis* gezocht, maar ik vrees dat het hondskruid verdwenen is. Sipkes (1977) en Quenè-Boterenbrood (1980) sommen een aantal mogelijke oorzaken van de achteruitgang op. Het zou kunnen zijn dat in dit gebied het dichtgroeien van de groeiplaatsen samen met de ontkalking van de bodem en konijnenvraat *Anacamptis* hebben doen verdwijnen. Maar ik blijf er naar uitkijken, vooral op de plekken waar de silenes nog groeien.

De *oosthelling* is, zoals het een loopduin betaamt, steil en dicht begroeid met loofhout, o.a. eik en esdoorn, populier, es en iep. Deze helling is natuurlijk niet toegankelijk en goed afgerasterd. In Heimans' tijd konden 'de jongelui onder de veertig' nog 'met handen en voeten opklauteren tegen de steile helling', nu is er nog een klein stukje klimduin gereserveerd voor de spelende jeugd. Er ligt in dit hellingbos al een dik humuspakket en er is op sommige plaatsen een weelderige ondergroei

Eikvarens.

van eikvarens. Zowel de gewone als de brede eikvarens zijn hier te vinden. Sollman vond hier al meer dan tien jaar geleden ook de steriele bastaard van beide, *Polypodium x mantoniae* Rothm. Deze hybride is 'trouwens waarschijnlijk niet zeldzaam op gemeenschappelijke groeiplaatsen van de beide stamouders' (Meinders-Groeneveld en Segal, 1967). Bij goed zoeken is deze bastaard, met geaborteerde sporen, nog te vinden.

Van het voorjaarsaspect van de oosthelling geniet ik altijd het meest. In de lentetijd bloeien hier de verwilderde bolgewasjes *Chionodoxa luciliae* (sneeuwroem) en *Scilla siberica* (oosterse sterhyacint). Deze 'siberica' is hier aan de binnenduintrand heel algemeen verwilderd. Ook vond ik enkele exemplaren van de sterhyacint *Scilla bifolia*. Deze 'blauwe sterren' groeien hier, net als in Duitsland, in kruidenrijke eikenbossen.

Heel opvallende *Scilla*'s zijn de 'wilde hyacinten'. Deze bloeien aan de duinvoet op diverse plaatsen in velerlei vorm en kleur, van wit over rose tot hard paarsblauw. Praktisch alle wilde hyacinten zijn hier – en niet alleen hier, maar langs de hele binnenduintrand – hybriden van de echte wilde hyacint *Scilla non-scripta* en de aangeplante *Scilla hispanica* (die geen Nederlandse naam heeft). Deze stamouders zijn bijzonder zeldzaam.

Van *Scilla hispanica* vond ik één exemplaar, dat naar mijn mening zuiver was, met heel brede bladeren (meer dan 3 cm) en met blauwe helmknoppen en brede klokbloemen. In de Flora Neerlandica worden beide 'wilde hyacinten' en hun bastaard duidelijk beschreven en getekend, zodat ik daarnaar kan verwijzen voor meer bijzonderheden.

In het voorjaar steken hier ook de pieken der lelietjes-der-dalen omhoog uit het dorre loof, veilig voor plukkers achter het hekwerk. Van het maarts viooltje vond ik nog maar enkele plantjes in deze hoek. Ik schrijf bewust 'nog maar', want het lijkt me toe dat deze ook gecultiveerde viool in aantal toeneemt. Ik zie ze in steeds meer Castricumse plantsoentjes en ze worden daar door de gemeentelijke tuinlieden met genoegen ontzien: het zijn mooie bodembedekkers. Net als ten tijde van Heimans ziet het hier in de lente 'rood en wit van nachtegaalskruid (fluitekruid) en koekoeksbloemen' en rose van het robertskruid en 'het wemelt er van allerlei vogels, die u de ooren doof zingen'.

We verlaten de hellingen, waar nog veel meer over te schrijven zou zijn en volgen *het pad onder langs de Papenberg*, vanaf de begraafplaats in de richting van de Beverwijker straatweg. Heimans

vond dit destijds 'een van de mooiste weggetjes, die ge in heel Holland bewandelen kunt'. Nu is het ook nog best een aardig pad. De meeste planten die Heimans noemde staan er nog. Maar de 'heerlijke boschjes' vol met bloemen die Heimans toen aantrof aan zijn linkerhand zijn allemaal weg. De bremraap 'die woekert op een plant met groote gele bloem, het bitterkruid' trof ik op de laatste dag van september in bloei aan halverwege het steile klimduin. Van de 'reusachtige wit-wollige ezelsdistels met bloemen als een vuist', die we tegenwoordig veel prozaischer wegdistels noemen (*Onopordum vulgare*), werden enkele rozetten gevonden in de buurt van een bijenstal bij de zogenaamde tankmuur, een erfenis uit de Tweede Wereldoorlog. Waar nu een complex van voetbalvelden ligt was in Heimans' tijd volgens zijn beschrijving een weiland. In beide inventarisatiejaren, die koud en nat waren, hield hier 'het afstroomend hemelwater' net als toen 'den grond vochtig'. Destijds bloeide hier 'de heele zomerflora van den vochtigen zandgrond'. Het drangwater uit het duin wordt hier tegenwoordig door greppels en slootjes efficiënt weggevoerd. Toch is nog wel wat van de vroegere rijkdom van vochtminnende planten te zien: soms staan er gigantisch grote middelste helmkruiden (*Scrophularia neesii*) tussen riet en mannagrass. Die helmkruiden houden volgens Westhoff en Den Held (1969) van horizontale kwelstroming, van beschaduwing en van 's zomers droogvallende bodem. Als het water bovendien nog kalkrijk is zijn ze helemaal in hun sas. Ook bloeien er, als vroeger 'prachtige wilgeroosjes en fijn getint leverkruid'. Hier en in de omgeving, langs slootjes en greppels, vond ik o.a. het harig wilgeroosje, de kleinbloemige, de rose en de bergbasterdwederik (*Epilobium hirsutum, parviflorum, roseum en montanum*). *Chamaenerion*, het gewone wilgeroosje dat zo graag op kapvlakten groeit, vond ik in beide inventarisatiejaren niet.

Links van de weg die naar het welbekende duinhuis 'Kijk Uit' loopt is de helling van de Papenberg o.a. begroeid met zomereik, waaronder een rijke ondergroei van eikvarens aanwezig is. Een strook binnenduintrand rechts van de weg valt nog net binnen het hok. Hier vinden we al jaren in de lente *Anemone blanda* en *Puschkinia scilloides*. *Eranthis*, de winterakoniet, houdt hier niet goed stand, maar blauwe druifjes zie je hier elk jaar, soms ook de witte variëteit. Al deze bolgewasjes zijn oorspronkelijk 'ontsnappingsen' net als de trompet- en de witte narcissen. Op een drietal plaatsen zie je hier gevlekte en Italiaanse aronskelken. Van een van deze plaatsen weten we met zekerheid dat beide soorten daar in recente tijd

Winterakoniet.

zijn aangeplant. Ook hier kun je weer de breedbladige wespenorchis vinden, maar het maanvarentje dat hier vroeger in de grasberm werd gevonden is helaas definitief verdwenen.

In de zuidwesthoek van het hok bevindt zich een flinke strook binnenduintrand, waar het in de inventarisatieperiode niet zo droog was. Daar treffen we de heel aparte duinsalomonzegel als ondergroei aan. Ook grote keverorchissen zijn er te vinden. Heimans vond deze orchidee hier 'in ontzaglijke hoeveelheid en in reusachtige exemplaren'. Verder vinden we er een verscheidenheid aan bomen en struiken, te veel om op te noemen. Ik vermeld slechts zoete kers en sporkehout, wegedoorn, aal- en kruisbes. Naar de zwarte bes heb ik ook gezocht, maar die heb ik op Castricum gebied nog nooit verwilderd gevonden. Van de kruiden noem ik alleen koningskaars en moerasspirea, drienerfmuur en gewone ossetong.

Over nachtegale en wiewalen, fitissen en gaaien en vele andere vogels kan ik nu niets gaan vertellen. U kunt die zelf hier komen opzoeken. Voor de nachtzwaluw hoeft u niet meer te komen. In Heimans' dagen 'huisden er minstens acht in de duinen bij het dorp'. Toen kon men ook nog op mooie warme zomeravonden 'rechts van 't station, aan den kant van 't weiland' de krakende roep van de kwartelkoning beluisteren!

De Duinkant

Het gebied tussen Papenberg en Geversweg (noordgrens van het hok), spoorweg-emplacement en Beverwijkerstraatweg noem ik de Duinkant, naar de pittoreske buurt die hier tot 1943 heeft gelegen en toen op last van de bezetters moest worden afgebroken (Van Deelen, 1973). Na de Tweede Wereldoorlog is deze buurt niet herbouwd, maar wel kwamen er weer hier en daar wat huizen en schuren te staan. De betonnen tankmuur werd gemaskeerd door begroeiing en

het overgrote deel werd 'agrarisch gebied', bollen-veldjes, weilandjes, enkele tuinderijtjes. In de ruim twintig jaar dat ik dit gebied nu ken is ook hier het landschappelijk bederf voortgekropen. Nu is de aanblik van de duinvoet al lelijk verknoeid. De meerderheid der lokale democratie had te weinig oog voor deze lieflijke overgangszone naar het duinreservaat en zo is veel van de charme van dit voorduingebied verdwenen.

Ondanks het begrijpelijke gebruik van herbiciden op en langs de bollenlandjes en tuinderijen slagen veel 'onkruiden' er toch elk jaar weer in tot bloei te komen. Naast de gewone en de kleine klaproos groeit hier in klein aantal de hier ongewone ruige klaproos (*Papaver argemone*), gemakkelijk te herkennen aan de ruige haren op de stempels en de dieprode kroonbladen met zwarte voet. Jaren geleden vond ik er nog ruw paretzaad (*Lithospermum arvense*), maar die plant is verdwenen. Op de diverse tuinen en in de wegbermen werd een bonte mengeling van planten gevonden: allerlei ereprijs-soorten, moerasdroogbloemen, rood guichelheil, herik, enz. Heksenmelk, de bekende spoorwegplant, staat er op meerdere plaatsen. Ook de stinkende ballote houdt hier al jaren stand. Opvallend was het voorkomen van *Lambium hybridum*, de ingesneden dovenetel, die veel lijkt op de paarse maar o.a. dieper ingesneden stengelblaadjes heeft. Deze hier ongewone plant hoort meer thuis in kleigebieden. In het hok ten noorden van het hier besprokene werd deze dovenetel eveneens aangetroffen.

In de wegbermen vindt men in mei talrijk de prachtige witte sterren van de gewone vogelmelk, een beschermde plant. Dit inheemse bolgewasje komt ook voor in andere Castricumse wegbermen. In deze streek worden de vogelmelkjes wel 'snottebellen' genoemd. Ze werden vroeger hier 'uit het bos' gehaald, bij huis voortgekweekt en dan verkocht. Dat was een aardige bijverdiensje. De naam 'snottebellen' is nog niet in vergetelheid

Vogelmelk.

geraakt, hoewel men nu ook wel spreekt over 'Ortenegálums', een verbastering van de wetenschappelijke naam *Ornithogalum*. In de berm van de weg die Puikman heet groeien heel veel vogelmelken, maar ook vindt men er verwilderde *Anemone coronaria*, die soms jaren stand houden. Ook *Anemone blanda* groeit hier vrij veel, soms jaren aaneen, b.v. bij een sloot om het voetbalveld. Als we dit terrein aan een nader onderzoek onderwerpen vinden we er behalve triviale onkruiden tussen de heesters die het veld omzomen ook b.v. het moederkruid, *Chrysanthemum parthenium*, dat we tegenwoordig tot de Nederlandse flora mogen rekenen. Opvallend is het voorkomen van de akkermunt. Volgens Heukels-Van Ooststroom is *Mentha arvensis* vrij algemeen op akkers op vochtige zandgrond en aan waterkanten. In Castricum is dit echter de enige plaats waar ik deze weinig geurende muntsoort aantrof. Ik vermoed dat deze *Mentha* met de aangeplante heesters is meegekomen. In een hoge peppel klom in augustus een met helderrode vlinderbloemen getooide breedbladige lathyrus (*Lathyrus latifolius*) omhoog, een mooie Zuideuropese sierplant die een enkele maal verwilderd is aan te treffen.

In de sloot die het water van Papenberg en voetbalveld afvoert vind je ook een gevarieerde begroeiing, o.a. beekpunge en rode waterereprijs, watermunt en waterkers. Verder werden uit deze watergang o.a. dichtbladig en gekroesd fonteinkruid opgevist, algemene soorten van zoet, stilstaand of zwak stromend water. *Zannichellia palustris* L. subsp. *palustris* var. *pedicellata* Rosén et Whlenb. was met behulp van de gesteelde en gesnavelde vruchtjes op naam te brengen. Alleen al vanwege zijn naam verdient deze in het hele kustgebied te vinden waterplant hier ook te worden gecemoreerd.

De bekende agressief voortwoekerende Japanse duizendknoop, oorspronkelijk een sierplant, heeft aan de oostzijde de randen van sloot en voetbalveld voor een flink deel bezet. Ook op andere plaatsen in Castricum en daarbuiten dringt deze *Polygonum* verder op. Hij is gemakkelijk te herkennen aan de bladeren die aan de voet als met een schaar afgeknipt lijken. Diezelfde sloot leverde de enige groeiplaats in dit hok op van het kruipende zenegroen (*Ajuga reptans*). Die groeide daar in 'plakken' tegen de steile slootkant, in de buurt van enkele thincia's - paardebloemachtige composieten - die ik later, kleiner en behaarder, ook vond op de kruin van de Papenberg.

In een zandige, enigszins verwaarloosde akker aan de Beverwijkerstraatweg, nog net binnen de grenzen van het gekozen gebied, werd een bijzondere vondst gedaan. Daar stond tussen de groen-

Bastaardganzerik (*Chenopodium hybridum*).

te- en meldesoorten een grote ganzevoet met grof getande bladeren, die *Chenopodium hybridum* (basterdganzevoet) bleek te zijn. Dit eenjarige akkeronkruid is vrij zeldzaam in het rivierengebied, maar heel zeldzaam daar buiten. Ik vond de basterdganzevoet in hetzelfde jaar (1980) ook in een kilometerhok in Bakkum-Zuid (op een nitraatrijke plaats met veel tuinafval) en in het Watervlak in het Noordhollands Duinreservaat (aan de rand van een maisveld, ook daar tussen *Chenopodium*- en *Atriplex*-planten). Een deel van de basterdganzevoet belandde in de collectie van het Leidse Rijksherbarium. Een duidelijke illustratie van de basterdganzevoet is te vinden in het mooie fotoboek 'Wilde bloemen' van Roger Phillips (1978). De natte jaren 1979 en 1980 waren echte onkruidjaren. Het kan best zijn dat we nu deze plant jaren lang niet meer te zien zullen krijgen. Op de officiële IVON-streeplijst kun je nauwelijks iets over de aantallen der gevonden soorten meedelen. Daarom is het vermeldenswaard dat de gewone spurrie er op terecht is gekomen door de vondst van één slecht groeiend plantje van deze soort aan de voet van een boompje langs het fietspad van de Beverwijkerstraatweg. De mooie

purperrose voorjaarshelmbloem (*Corydalis solida*) stond haast overmatig talrijk in het voortuintje van de boerderij recht tegenover het station. Ook in het boomgaardje daarnaast bloeide dit bolgewasje. Volgens de bewoner komt deze sierlijke voorjaarsplant daar al dertig of veertig jaar voor. Het is moeilijk uit te maken of de helmbloemen hier aangeplant of 'van nature' voorkomen, maar omdat er ook enkele in een grasstrookje van het stationsemplacement stonden durfde ik ook deze soort op de lijst aan te strepen.

Het spoorweg-emplacement

Het is tegenwoordig velen bekend 'dat bloemen van treinen houden'. Vanuit de trein zie je hier 's zomers de teunisbloemen en toortsen, de klaprozen en zandkolen. Tussen de tegels van het perron staan meestal doodgewone onkruidjes wat schamel te groeien en zelfs te bloeien. Aardig zijn altijd de kleine rode schijnspurries (*Spergularia rubra*) met hun paars-rode kroonblaadjes die al tientallen jaren op een weinig betreden uithoek van het perron te vinden zijn. Blijkbaar heeft deze soort geen zilt terrein nodig zoals zijn verwanten *media* en *marina* van de zee kust. Ook groeit en bloeit hier al heel lang de kleine leuwebek (*Linaria minor*) onopvallend in het grind tussen de spoorstaven. Ook bij andere Castricumse spoorwegovergangen kom ik de soort tegen. Gewone klaprozen vind je in vele kleurvarianties, maar ook de kleine klaproos ontbreekt niet. De ruige klaproos is hier ook een echte spoorwegplant, net als in andere Castricumse hokken. Is deze soort via de spoorbanen zijn areaal aan het uitbreiden? Vroeger zag ik hem hier niet.

De wilde reseda's met hun lange trossen van lichtgele bloemen zijn bekende spoor-abonnees, evenals de hoge witte en akkerhoningklavers (*Melilotus albus* en *officinalis*). Ook de tengere vetmuur (*Sagina apetala* subsp. *erecta*) komt hier voor.

Wilde reseda.

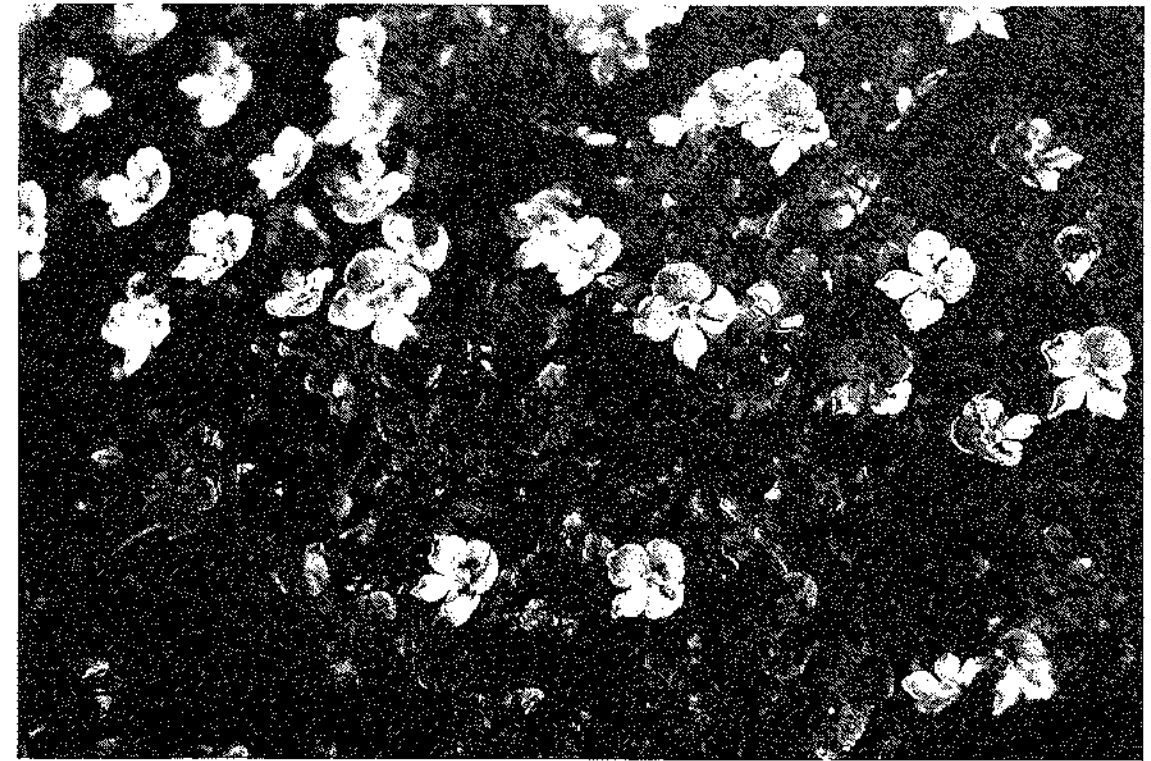

Wondklaver.

De opvallendste en belangrijkste plant van het Castricumse emplacement is zeker de wondklaver (*Anthyllis vulneraria*). Ik denk dat er geen ander NS-station is dat zoveel wondklaver herbergt. Vanaf mei tot ver in de zomer kun je de gouden bolletjes van deze lang niet algemene vlinderbloemige met zijn heel aparte, oneven geveerde blaadjes te zien krijgen. Ze groeien graag op droge, open zandige plekken, maar ook tussen het grind en de straatstenen aan de overzijde van het Perron. In vroeger jaren zal menige plantenliefhebber zich geërgerd hebben aan de bespuitingsdrijf die toen werd gemanifesteerd. NS gebruikt de herbiciden tegenwoordig met meer omzichtigheid. We rekenen er dan ook op dat deze mooie klaver hier

nog héél lang zal mogen blijven staan. Een andere spoorweg-plant is het zeldzame langbaardgras, dat hier in klein aantal tussen de straatstenen groeit. Zowel de wetenschappelijke naam (*Vulpia myuros*) als de Duitse en Engelse (Mäuseschwanzschwingel en Rat's tail fescue) wijzen op de gelijkenis van de samengetrokken bloempluim met de staartjes van de genoemde knaagdieren. Een duidelijke tekening van dit grasje is te vinden in het goede en goedkope Penguin-boekje van Hubbard (1972) Grasses, dat ik iedere liefhebber kan aanraden.

Het is begrijpelijk dat NS geen prijs stelt op plantenzoekende natuurliefhebbers 'tussen de rails'. Daardoor zijn de teunisbloemen die hier groeien jaren lang gehouden voor de gewone (*Oenothera biennis*). Deze bekende avond- en nachtbloeiër met zijn prachtige grote, gele bloemen groeit hier inderdaad, in zeer klein aantal. Ik weet niet of ze hier altijd aanwezig waren en zijn. De meeste teunisbloemen van het emplacement bleken tot de soort *Oenothera erythrosepala*, grote teunisbloem, te behoren. Deze is o.a. behalve aan zijn forsere voorkomen te herkennen aan zijn kantige bloemknoppen en aan de 'rode, in een haar uitlopende wratjes' op de stengels (Heukels-Van Ooststroom). Deze verwilderde sierplant (borderplant) is volgens Boom (1975) wild niet bekend, maar vermoedelijk in het midden van de 19e eeuw in Engeland ontstaan. Hugo de Vries, die met deze plant 'zijn wereldberoemde mutatieproeven' heeft gedaan (Heimans, Heinsius en Thijssen, 1965) noemde de plant destijds *Oenothera lamarckiana* en onder deze naam staat hij nog steeds in laatstgenoemde flora vermeld. Behalve *Oenothera biennis* en *erythrosepala* komt op het spoorweg-terrein ook *parviflora* (de kleine teunisbloem) voor. Deze laatste, die volgens Heukels-Van Ooststroom uit Canada (1614) afkomstig is, is gemakkelijk determineerbaar aan zijn kleinere bloemen en aan de in het begin van de bloeitijd overhangende bloeitoppen. De kleine teunisbloem vond ik ook op het spoorwegemplacement van Beverwijk en eveneens langs een vangrail van de autoweg de Velser traverse, ten noorden van de Velser tunnel, daar in gezelschap van een flinke hoeveelheid knikkende vogelmelk (*Ornithogalum nutans*), waarschijnlijk afkomstig van de nabijgelegen bekende buitenplaats Scheybeeck. De grote teunisbloem werd onlangs ook aangetroffen in de Duinen van Six, ten noorden van Egmond aan Zee (Ten Haaf en Jonker, 1981). Zelf vond ik *erythrosepala* in het najaar van 1980 nog aan de licht ruderaal ooststrand van de binnenduingraslanden ('vroongronden') en op het terrein van Duin en Bosch, beide in Bakkum. Ter afron-

Draadereprijs.

ding van dit teunisbloemen-relaas dient nog verwezen te worden naar de bekende plantenbijbel 'Wilde Planten' (deel 1). Daarin staat op bladzijde 250 een mooie illustratie van de 'gewone teunisbloem', waarop minutieus de rode stipjes op stengels en vruchtbeginsels staan aangegeven. Kennelijk is dus *Oenothera erythrosepala* afgebeeld!

Op zo'n spoorwegterrein zie je natuurlijk extra duidelijk de menselijke invloed op de daar aanwezige natuur, o.a. in de vorm van verwilderde cultuurplanten die daar dikwijls goed gedijen. Zo trof ik op twee plaatsen langs de spoorbaan *Anchusa azurea* aan, de soms verwilderende Italiaanse ossetong met zijn fraai blauwe bloemen. Tussen schouwpad en ballastbed bloeide in mei één akelei. Door de frequent voorbijrijdende treinen kon ik niet dichtbij genoeg komen om de plant op soort te determineren. Wat verscholen tussen geparkeerde auto's heb ik hem toen door de verrekijker bekeken. Het was een rose *Aquilegia vulgaris*, een verdwaalde sierplant. Kort daarna was de akelei doodgespoten.

Verspreid op het terrein vind je natuurlijk appelstruiken (*Malus domestica*), opgekomen uit weggegooid klokhuizen. *Malus* vond ik zelfs op de hoge droge rug van de Papenberg. Een schrielse struik tegen de omheining van het emplacement

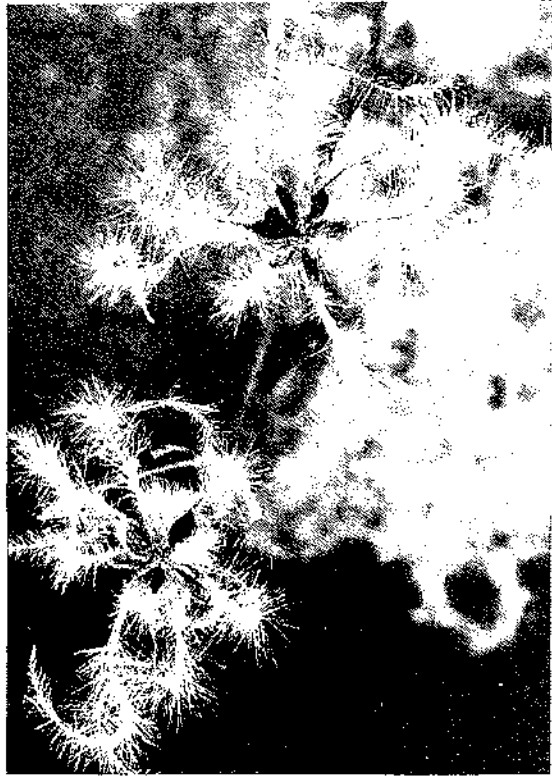
hield ik eerst ook voor een appel, maar toen hij ging bloeien keek ik er van op. Het was een verwilderde kwee (*Chaenomeles japonica*) met kleine, fraaie rode bloemen en venijnige doorns. Een hoge struik met grote welriekende bloemen, die stond in een ruigte van grassen en harige wilgenroosjes, was een grootbladige *Philadelphus*-hybride, een boerenjasmijn - bastaard dus.

Aan de rand van de spoorbaan trof ik ook nog een verdwaalde paars bloeiende gewone sering aan tussen talrijke verwilderde rimpelrozen. Naast een vlier vond ik in het najaar, in het oosten van het hok, één oude wegedoorn vol kleine zwarte 'kersjes'. Stellig hadden vogels hier voor de verspreiding gezorgd.

Tot in de herfst bloeide er tenslotte een rose grootbloemige lavatera (*Lavatera trimestris*), een 'ont-heemde' mediterrane tuinplant. De opmerkelijke heksenmelkplanten waren toen al aan het vergelen.

De bebouwde kom

Ongeveer een kwart van het kilometerhok is bebouwd. Toch zijn ook daar aardige plantjes te zien. Bij enkele is het waard er wat uitvoeriger bij stil te staan. De draadereprijs (*Veronica filiformis*), die zich nog steeds aan het uitbreiden is, zag

Bosrankvruchten (foto: E. E. Booy-Hietink).

ik bloeiend in een gazon. In dit hok is het blauwe bloempje nog niet talrijk; in andere delen van Castricum neemt het aantal nog steeds toe. Ik vind dit ereprijsje een aanwinst; anderen noemen deze oorspronkelijk als 'rotsplantje' ingevoerde *Veronica* echter de 'gazonpest'. In het fijne boekje van Bolman (1976), dat echt niet alleen voor Amsterdammers is geschreven, kunt u er meer over lezen.

Een groot parkeerterrein bij een supermarkt leverde weer andere aanwinsten, b.v. een forse Perzische of reuzebereklauw (*Heracleum mantegazzianum*) onder de sierheesters, liggende klaver en gevleugeld hertshooi in een bloembak, greppel- en zomprus en harde basterdwederik (*Epilobium tetragonum* subsp. *lamyi*) tegen de vochtige noordwand van een houten noodgebouw. In een perk met Cotoneasters kwam een aantal vogelmelkjes in bloei. Het waren grote exemplaren met veel bloemen in rijk vertakte schermen. Ik dacht achteraf: 'Misschien is het *Ornithogalum divergens* geweest', waar Gadella en Van Raamsdonk over schreven in Gorteria (1979).

Toen aan de Dorpsstraat een pand werd gesloopt kwam er een kans op meer 'nieuwe' soorten. Inderdaad, eind juli stonden daar tussen de zee-groene, rode, mel- en stippelganzevoeten, tussen

spies- en uitstaande melden o.a. forse hondspeterselies (*Aethusa cynapium*), kleverige kruiskruiden (*Senecio viscosus*) en sofiekruiden (*Descurainia sophia*).

In spleten tussen trottoirtegels verschenen op enkele plaatsen de bruine blaadjes van de gehoornde klaverzuring, de bekende 'randjesplant' uit ouderwetse tuintjes. Maar ook de stijve klaverzuring ontbrak niet. Daarvan zag ik een ware monocultuur van geel bloeiende en vruchten dragende planten in een gemeentelijk rozenperk. Zouden de zaadjes van deze *Oxalis europaea* met plantmateriaal meegekomen zijn?

In een verwaarloosde achtertuin stonden veel witte doornappels. Er waren ook planten ontsnapt: flinke kiemplantjes van deze mooie maar giftige nachtschade stonden op publieke grond. Of ze tot bloei gekomen zijn weet ik niet.

Langs een slootrand bij de spoorweg vond ik laat in het seizoen, voor de gordel van riet en liesgras een hoge en brede pol kanariezaad in bloei. Daar zal wel een vogelkooi zijn schoongemaakt. Bij een transformatorhuisje in de Dorpsstraat trof ik een heel onverwachte plant. In de ligusterhaag klom daar een flink ontwikkelde en bloeiende bosrank (*Clematis vitalba*). Die moet er stellig al in vroeger jaren hebben gestaan, maar nu zag ik hem pas. In de omgeving van Haarlem komt deze liaan ook voor, vernam ik. Is deze plant ook elders in Noord-Holland boven het Noordzeekanaal wel eens adventief gevonden? Volgens Heukels-Van Ooststroom is de bosrank ook in cultuur aan te treffen, maar dat heb ik hier nog nooit gezien. Ik hoop dat de *Clematis* de graverij die hier plaats vond zal overleven!

Een stukje polder

In de zuidoosthoek van deze vierkante kilometer, onder de spoorlijn richting Uitgeest, valt nog een stukje polder binnen de gestelde omgrenzing. Dit gebiedje wordt intensief bewerkt: er zijn veel bollenvelden en er is een lapje weiland. Ook loopt er nog een stukje spoorloot door en is er nog een andere kleinere sloot, die in de zomer vol zwanebloemen stond, een feestelijk gezicht. Een sloot met zo veel *Butomus* zie je maar zelden, dacht ik. Totdat ik in de Flora Neerlandica (deel 1, pag. 17) las: 'Tengevolge van haar geringe gevoeligheid voor sloot-herbiciden is de soort sedert ca. 1961 lokaal massaal (faciësvormend) gaan optreden op plaatsen waar dergelijke gifstoffen in het water zijn gedeponeerd; een groeiwijze die voordien nooit is waargenomen'. Het verschijnsel is dus verklaarbaar: hier wordt natuurlijk gebruik gemaakt van onkruid dodende middelen als dat voor de bollen-cultuur nodig is. Een kweker die zag dat we be-

langstelling toonden voor deze rose-bloeiende waterplanten, vroeg hun naam en vertelde dat hij eens bossen van deze zwanebloemen had gesneden en op de Aalsmeerse bloemenveiling voor verkoop had willen aanbieden. Men had hem toen verteld dat dat niet door kon gaan, want de zwanebloem was (en is) een beschermde plant!

De sloten leverden weer een 'nieuwe oogst' voor de voller wordende streeplijst. Er groeiden o.a. stijve wateranonkel en smalle waterpest, waterweegbree en gedoond hoornblad in. Langs de kanten waren moeraswalstro en zompvergeetmij-nietjes te vinden en veel liesgras, indicator van overmatig voedselrijk water.

Het zou te droog worden alle gewone kruiden te noemen die hier werden gevonden, dus we laten het bij de pinksterbloemen en perzikkruiden, de smeerwortel en het speenkruid. Ik moet voor één soort een uitzondering maken. Er groeide namelijk op een kale plek in een zandige berm een plant met bijzondere bladeren: 'met gevlekte steel en langwerpige, aan de voet wigvormige, toegespitste slippen met dicht opeenstaande geelachtige nerven' (Heukels-Van Ooststroom). Ik zou de naam van die plant moeilijk hebben kunnen vinden als ik diezelfde bladeren niet al eens een paar jaar daarvoor had gezien in de berm van een duinweg, westelijk van 'Kijk Uit', ook in het eind van september. Ik had toen eerder in dat jaar een veldje met dit gewas in de zogenaamde 'Zanderij' bekeken. Kweker Lute vertelde me toen dat het een droogbloeiër was: *Sauromatum venosum*, een lid van de aronskelkenfamilie. Deze kamerplant is volgens Boom (1968) in 1774 voor het eerst in Engeland ingevoerd uit de streek van de Himalaya (India) en wordt nu aangetroffen 'in collecties en botanische tuinen en bij liefhebbers'. Ik heb enkele knolletjes opgegraven en geprobeerd er thuis de merkwaardige, naar aas riekende bloemen 'uit te trekken', maar dat lukte me niet.

De kerkhoven

Aan de voet van de Papenberg ligt de fraai gesitueerde en goed verzorgde begraafplaats 'Onderlangs'. De wilde flora wordt er begrijpelijkerwijs teruggedrongen tot de randen, maar gelukkig wordt daar niet al het 'wilde leven' uitgeschakeld. We vinden er o.a. gewone vogelmelk, heggerank, look zonder look, klein winterpostelein, kraailook, de beide wolfsmelken *Euphorbia pepus* en *helioscopia* en andere kruiden der zandgronden naast kleine en grotere kiemplanten van hulst, taxus en *Mahonia aquifolium*. Ook verwilderde driekleurige viooltjes (*Viola tricolor* cultivar 'hortensis'), nakomelingen van de bekende grootbloeiende cul-

tuurvormen, zijn er te vinden. Die worden door de tuinlieden gespaard!

Floristisch veel waardevoller is de tweede, oude begraafplaats die rond de hervormde kerk in het hart van het dorp te vinden is. Van deze oude Pancratiuskerk wordt verondersteld dat hij in het begin van de dertiende eeuw is gebouwd (Van Deelen, 1973). Het is dus aannemelijk dat de grond om de kerk vele eeuwen voor hetzelfde doel, het begraven der doden, is gebruikt. Mede daardoor is dit kerkhof een wijkplaats voor belangwekkende plantesoorten gebleven. We vinden er weer de gewone vogelmelk en ook lelietjes-derdalen. Behalve crocussen staan er ook natuurlijk sneeuwkllokjes. Er groeien aalbesstruikjes en lijsterbesboompjes op sommige graven, en we vinden er naast ereprijsen ook het moederkruid en ooievaars- en reigersbekjes. Van de *Cerastiums* vond ik er behalve de gewone, ook de akker-, zand- en kluwenhoornbloem. In juli stond er tussen de straatsteentjes om de kerk *Diplotaxis muralis*, de muurzandkool, te bloeien. Die is heel wat zeldzamer dan zijn gewone verwant en groeit meestal op steenachtige gronden. Ik had bij het stationsterrein al vaak de zandkolen bekeken, maar ik vond er steeds alleen de gewone *Diplotaxis tenuifolia*. Ik was daar niet tevreden over, want ik had al jaren daarvoor in de 'Flora van Wieringen' (1931) toevallig gelezen: '... wij zagen deze soort in N.-Holland langs de spoorlijn bij de stations Castricum, Heer Hugowaard en Den Helder!' Vijftig jaar later blijkt de muurzandkool daar nietmeer te groeien. Ik was dus wel blij met de vondst op dit kerkhof. Op een graf groeide nog een zeldzaam gewas. Het was een lid van de moeilijke familie der Amaranthaceae, waarvan eerst werd vermoed dat het een nerfamarant was. Het Rijksherbarium in Leiden determineerde de plant als *Amaranthus lividus*, de kleine majer.

Winterpostelein (foto: R. Wellner).

Weidegeelster.

Voor het slot van dit relaas heb ik de plant bewaard die het allermeest blijvende, deskundige bescherming verdient. Dat is de weidegeelster (*Gagea pratensis*) die in groot aantal op dit kerkhof voorkomt. Deze plant, die soms in maart maar meestal in april met gele bloempjes bloeit, is een zeldzaam inheems bolgewasje, dat net als andere *Gagea*-soorten bij voorkeur in stinsemilieus verblijft. De groeiplaats staat al vermeld in Heukels-Van Ooststroom (1977): 'vooral langs de IJssel en langs de binnenduinrand tussen 's-Gravenhage en Castricum.' Castricum is tot nu toe de noordelijkste vindplaats in Noord-Holland. We weten niet of deze Liliacee nog noordelijker in deze provincie te vinden is. Clusius schijnt *Gagea pratensis* in de zeventiende eeuw te Alkmaar gezien en verzameld te hebben. Wellicht wordt de weidegeelster daar nog eens herontdekt! Het plantje is hier op het kerkhof talrijk, het groeit er onder de iepen tussen het spaarzame gras, veel op enkele oude graven en ook op zwarte grond. In sommige jaren komt het jammer genoeg matig of helemaal niet tot bloei. Het zou wellicht mogelijk

zijn op sommige plekken de bloei der geelsterren te bevorderen door tussen juli en september de grond licht om te spitten. Voor een goed beheer is het noodzakelijk dat er geen onkruid dodende middelen worden gebruikt, geen kunstmest wordt gestrooid en dat er pas wordt gemaaid en geschoffeld nadat de bovengrondse delen der planten zijn afgestorven. Voor gedetailleerde beschrijving van het gewenste beheer van dit en andere milieus verwijs ik naar de publicatie Levensgemeenschappen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (1979), de beste leidraad voor het beheer van dergelijke publieke bezittingen.

Ik verwacht dat de weidegeelster, stellig al een eeuwenoude bewoonster van Castricum, hier nog een lang en letterlijk bloeiend leven zal leiden.

Samenvatting en conclusies

1. In 1 km² van de gemeente Castricum, het gebied van de Papenberg en omgeving, werden bij een tweejarige inventarisatie 390 soorten hogere planten gevonden.
2. Van deze 390 soorten planten waren er 368 die officieel deel uitmaken van de Nederlandse flora en 22 verwilderde sier- of cultuurplanten.
3. Dit kilometerhok, dat te vinden is op de topografische kaart Alkmaar-West, blad 19, schaal 1:50.000, is floristisch gezien bijzonder rijk. Er komen ook veel zeldzame plantesoorten in voor.
4. Bij vergelijking van de resultaten van deze inventarisatie met die van het kilometerhok in Bakkum-Noord blijkt dat de percentages van de verschillende categorieën van zeldzaamheid (Arnolds c.s., 1976) niet sterk verschillen. Vrij zeldzaam (symbool z.) is een kleine 10% der soorten (in Bakkum 8½%). Zeldzaam (zz) is een kleine 5% (in Bakkum 4%). Zeer zeldzaam (zzz) iets minder dan 2% (in Bakkum 1½%).
5. De plantenrijkdom van dit hok hangt duidelijk samen met de vele milieutypen die er te vinden zijn. Bijzonder belangrijk zijn de binnenduinrand (deel van het Noordhollands Duinreservaat), het duinzoomgebied (het afgezande voorduingebied dat in cultuur is gebracht), het spoorweg-emplacement en de oude begraafplaats om de hervormde kerk in het centrum van de gemeente.
6. Bij lezing van de beknopte, maar enthousiaste beschrijving van dit gebied door E. Heimans (1906) blijkt dat in de 75 jaar die sindsdien zijn verlopen veel waardevolle landschapselementen en ook zeldzame plantesoorten verdwenen zijn. Als voorbeeld daarvan noem

ik hier slechts de orchidee *Anacamptis pyramidalis*.

7. De Papenberg en het omliggende binnenduinbos worden goed beschermd. Ze maken immers deel uit van het Noordhollands Duinreservaat. De recreatiedruk is hier toegenomen, maar nog niet verontrustend. Aanleg van ruiterpaden dient er vermeden te worden.
8. De Duinkant, het afgezande voorduingebied tussen de spoorlijn en het reservaat, is in de ruim twintig jaar dat ik dit gebied ken langzaam landschappelijk verknoeid. Het is betreurenswaardig dat economische en politieke beweegredenen leidden tot de degradatie van dit charmante duinvoetlandschap.
9. Het spoorweg-emplacement is vooral belangrijk door het rijke voorkomen van de wondklaver (*Anthyllis vulneraria*). Ook de teunisbloemsoorten, de andere spoorwegplanten en de verwilderde sierplantsoorten verdienen de aandacht van de 'Werkgroep milieu en ecologie' van NS. In een informatieblad 'Spoornieuws' lezen we dat de aandacht en de zorg voor het natuurlijke landschap bij NS steeds groter worden en dat NS 'meer doet aan het landschap, dan er alleen maar treinen door laten rijden'. NS zal hier dus extra voorzichtig moeten zijn met herbiciden, vooral aan de westzijde van het emplacement.
10. Het kerkhof rond de oude Sint Pancratius verdient eveneens bijzondere zorg. Dit schaarse milieu met de vele weidegeelsterren en andere 'stinseplanten' behoort zo beheerd te worden dat *Gagea pratensis* er blijft groeien en zo mogelijk nog beter gaat floreren. Daar behoort dus evenmin chemische onkruidbestrijding plaats te vinden en kunstmest strooien dient er ook vermeden te worden. De bloei van de geelsterren kan wellicht bevorderd worden door er op sommige plaatsen de grond licht te bewerken. De publicatie 'Levensgemeenschappen' van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer kan bij het beheer een goede leidraad zijn.

Mijn dank aan het PWN, de beheerder van het Noordhollands duinreservaat, voor de verleende vergunning en aan de heer Ph. Soliman te Zevenaar, die mij evenals bij de vorige inventarisatie op velerlei manieren van dienst is geweest.

Tot slot een enigszins aangepaste herhaling van de woorden van Eli Heimans, die hij 75 jaren geleden schreef: 'Als u eens heerlijk en op uw gemak langs en door mooie duinen wil zwerven, spoor dan naar Castricum. Ik kan ieder aanraden dat eens te doen!'

LITERATUUR

- ARNOLDS, E. J. M. - R. VAN DER MEIJDEN: Standaardlijst van de Ned. Flora 1975. Leiden 1976.
- BAKKER, T. W. M. - J. A. KLIJN - F. J. VAN ZADELHOFF: Duinen en duinvalleien. Wageningen 1979.
- BOLMAN, JOH.: Wilde planten in en bij Amsterdam. Zutphen 1976.
- BOOM, B. K.: Flora van Kamer- en Kasplanten. Wageningen 1968.
- BOOM, B. K.: Flora der gekweekte, kruidachtige gewassen. Wageningen 1975.
- DEJLEN, D. VAN: Historie van Castricum en Bakkum. Schoorl 1973.
- DOING, H.: Recreatie en Natuurbescherming in het Noordhollands Duinreservaat. Supplement 2: Vegetatie. Arnhem 1964.
- GADDELLA, TH. W. J. - L. W. D. VAN RAAMSDONK: *Ornithogalum umbellatum* L. en *O. divergens* Bor. in Nederland. *Gorteria* 9 (7/8), 1979.
- HAAF, C. TEN - N. JONKER: De duinen van Six. *Duin* 4 (1), 1981.
- HEIMANS, E.: Met kijker en bus. Amsterdam 1906.
- HEIMANS, E. - H. W. HEINSIUS - JAC. P. THUSSE: Geïllustreerde Flora van Nederland. Amsterdam 1965.
- HEUKELS-VAN OOSTSTROOM: Flora van Nederland, 19e druk. Groningen 1977.
- HUBBARD, C. E.: Grasses. Penguin Books 1972.
- JELLIS, J. G. G.: Geschiedenis van beheer en gebruik van het Noordhollands Duinreservaat. Arnhem 1968.
- MEINDERS-GROENEVELD, J. - S. SEGAL: De eikvaren (*Polypodium vulgare* L. *sensu lato*) in Nederland. *Gorteria* 3 (12), 1967.
- MENNEMA, J.: Hokken aan de Kaag. *Kameleon* 2 (5), 1971.
- NED. SPOORWEGEN: Spoornieuws, maart 1981.
- OBERDORFER, E.: Pflanzensoziologische Exkursionsflora. Stuttgart 1970.
- OOSTSTROOM, S. J. VAN - TH. J. REICHELGT: Buiomaceae, in *Flora Neerlandica* 1 (6). Amsterdam 1964.
- PHILLIPS, R. - S. E. STUMPEL-RIENKS: Wilde Bloemen. Utrecht 1978.
- QUENÉ-BOTERENBROOD, A. J.: *Anacamptis pyramidalis* (L.) Rich in Atlas van de Nederlandse Flora, deel 1. Amsterdam 1980.
- RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER: Natuurbeheer in Nederland; Levensgemeenschappen. Wageningen 1979.
- SIPKES, C.: Komen en gaan van *Anacamptis* in Kennemerland in verband met strenge winters en konijnenschade. *De Levende Natuur* 80 (4), 1977.
- SOEST, J. L.: De Pteridophyta en Phanerogamae van Wieringen. *Ned. Kruidkundig Archief*, jaarg. 1931 (2).
- WESTHOFF, V. - A. J. DEN HELD: Plantengemeenschappen in Nederland. Zutphen 1969.
- WESTHOFF, V., c.a.: Wilde Planten, deel 1. A'dam 1971.
- IJZENDOORN, A. L. J. VAN: Een hok in Bakkum-Noord. *Natura* 77 (4), 1980.
- Adres van de schrijver:
Eerste Groenelaan 135,
Tekeningen van F. Siemensma 1901 TC Castricum.
en dia's van de schrijver. tel. 02518-53297